

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Кафедра ботаніки

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Ректор ЖДУ

проф. Саух П.Ю.

“03” червня 2013 року

ПРОГРАМА
нормативної навчальної дисципліни

ГЕНЕТИЧНА ІНЖЕНЕРІЯ

підготовки за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр»

галузь знань
напрямок підготовки
факультет

0401 ПРИРОДНИЧІ НАУКИ
6. 040102 Біологія*
Природничий

Навчальна програма навчальної дисципліни Генетична інженерія для студентів за напрямом підготовки 6.040102 Біологія*. – “ 8 ” квітня 2013 року – 6 с.

Розробники:

к.б.н., доцент Лищенко І.Д.;

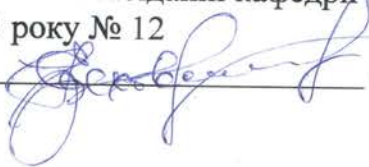
к.б.н., доцент (б.в.зв.) Константиненко Л.А.

Навчальна програма затверджена на засіданні кафедри ботаніки

Протокол від “ 8 ” квітня 2013 року № 12

Завідувач кафедри ботаніки

“ 8 ” квітня 2013 року

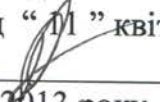
(Киричук Г.С.)

Схвалено методичною комісією природничого факультету

Протокол від “ 11 ” квітня 2013 року № 9

Голова _____ (Вискушенко А.П.)

“ 11 ” квітня 2013 року

Схвалено вченою радою

Житомирського державного університету імені Івана Франка

Протокол від “24” травня 2013 року № 10

Проректор з навчальної роботи

“ 24 ” травня 2013 року

М.М. Осадчий

© _____, 20__ рік

© _____, 20__ рік

ВСТУП

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Генетична інженерія» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавр напрямку **6.040102 Біологія***. Програма розроблена на основі Збірника програм нормативних та спеціальних курсів для студентів біологічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – К.: Фітосоціоцентр, 2004. – 442 с.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є зміни геному клітин та організмів в інтересах людини; ДНК та свідоме перекомбінування і поєднання в одному генотипі генів віддалених в еволюційному відношенні організмів; розробка та удосконалення технологій одержання рекомбінантних молекул ДНК, способів перенесення чужорідних генів у живі клітини та забезпечення їх функціональної активності.

Міждисциплінарні зв'язки: курс «Генетична інженерія» тісно пов'язаний з Генетикою і є її логічним продовженням як науки про ДНК та гени. Генетична інженерія є водночас напрямком Молекулярної біології і частиною Біотехнології.

Програма навчальної дисципліни складається з таких модулів:

Модуль I. Універсальність молекулярних носіїв спадкової інформації

Змістовий модуль 1. Рекомбінація генетичного матеріалу прокариот та еукариот

Тема 1. Поняття генетичної інженерії. Її можливості, завдання і значення. Рекомбінація генетичного матеріалу.

Тема 2. Біоінженерія, генетична та клітинна інженерія.

Змістовий модуль 2. Методи генетичної інженерії

Тема 1. Ферменти – основні знаряддя генетичної інженерії. Роль векторів у трансгенозисі.

Тема 2. Соматична гібридизація та клонування.

Модуль II. Генетична інженерія рослин, тварин та мікроорганізмів

Змістовий модуль 3. Досягнення, перспективи і проблеми генетичної інженерії.

Потенційна небезпека ГМО

Тема 1. Досягнення, перспективи і проблеми генетичної інженерії. Техніка безпеки.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Мета – формування у студентів цілісного уявлення про універсальність молекулярних носіїв спадкової інформації в органічному світі та генетичну інженерію як технологію одержання рекомбінантних молекул ДНК.

1.2. Завдання: вивчити основні процеси технології одержання рекомбінантних молекул ДНК, зокрема, методів синтезу генів, ферментативного з'єднання їх з векторами та трансгенозисом; розглянути досягнення, перспективи та проблеми генетичної інженерії, а також біоетичні питання, пов'язані з клітинною інженерією, зокрема, з клонуванням і трансплантацією органів та стовбурових клітин; розглянути соціальні аспекти використання генетично модифікованих організмів (ГМО) та генетично модифікованих продуктів харчування, а також ставлення до них у різних країнах світу; ознайомити студентів з потенційною небезпекою ГМО для людини і екосистем.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні

знати :

- будову ДНК та її реплікацію;
- способи природної рекомбінації генів в еукариотів та прокариотів;
- фізіологічну роль генів;
- концепцію «один ген – один фермент – одна біохімічна реакція»;
- суть процесів трансформації, трансдукції та кон'югації у бактерій;
- методи синтезу генів (хімічний та ферментативний);
- роль зворотної транскриптази в генетичній інженерії;
- основи технології одержання рекомбінантних молекул ДНК;

- роль ферментів як основних знарядь генетичної інженерії;
- особливості дії рестриктаз;
- особливості будови векторів, що використовують для трансгенозису;
- загальну схему одержання трансгенних рослин, тварин та мікроорганізмів;
- суть проблеми потенційної небезпеки ГМО;
- значення генетичної інженерії для сучасної селекції та її внесок у вирішення світової проблеми харчових ресурсів.

вміти:

- користуватися термінами і поняттями, як ключем для засвоєння основ генетичної інженерії;
- користуватися генетичним кодом;
- проводити транскрипцію активного гена;
- проводити зворотну транскрипцію;
- спираючись на таблицю генетичного коду, проводити трансляцію;
- записати нуклеотидну послідовність гена (його «проект»), виходячи із структури макромолекули, яка синтезується під його контролем, скажімо тРНК або іРНК;
- визначити антикодони до будь-яких кодонів іРНК;
- провести трансляцію, виходячи з послідовності нуклеотидів ДНК;
- навести приклади ГМО та обґрунтувати їх переваги;
- охарактеризувати загальну схему отримання ГМО (рослин, тварин, бактерій);
- аналізувати ситуації, пов'язані з клітинною та генною інженерією, зокрема питання біоетики.

Місце в структурно-логічній схемі спеціальності. Нормативна навчальна дисципліна „Генетична інженерія” є складовою циклу професійної підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня „Бакалавр”.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 54 години / 1,5 кредити ECTS

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Модуль I. Універсальність молекулярних носіїв спадкової інформації

Змістовий модуль 1. Рекомбінація генетичного матеріалу прокариот та еукаріот

ДНК, обмін речовин, спадковість. Генетична детермінація метаболізму, його ланок та можливості здійснення кожної реакції. ДНК та її упаковка у хромосомах. Механізми рекомбінації генів в еукаріотів. Еволюційне значення цього процесу. Рекомбінація генів у прокариотів: трансформація, трансдукція та кон'югація у бактерій. Пізнання трансформації як пролог генної інженерії.

Поняття біоінженерії, генної, генетичної та клітинної інженерій. Виникнення генетичної інженерії (1972) та її завдання. Генетична інженерія і біотехнологія. Хімічний синтез генів (метод Корана) та його недоліки.

Змістовий модуль 2. Методи генетичної інженерії

Ферменти – основні знаряддя генетичної інженерії. Зворотна транскриптаза (історія її вивчення і використання). Ферментативний синтез генів. Одержання блоків генів (розрізання ДНК). Ферменти рестрикції – рестриктази та особливості їх дії на ДНК. Метилази. Інші ферменти, що використовуються в генетичній інженерії (лігази, дезоксинуклеотидилтрансфераза).

Вектори для перенесення генів у живі системи. Роль векторів у трансгенозисі. Плазмиди як основні вектори, що використовуються в генетичній інженерії. Властивості плазмід. F-плазмиди та R-плазмиди. Мультикопійні плазмиди та їх використання для клонування генів. Ті-плазмідна *Acrobacterium tumefaciens* та її Т-ДНК. Використання Ті-плазмиди для одержання трансгенних рослин.

Помірні фаги та косміди як вектори для перенесення виділених та синтезованих генів.

Статева гібридизація та бар'єри на шляху віддаленої гібридизації. Культури ізольованих тканин і клітин. Голі протопласти як зручні об'єкти для перенесення в них генів. Тотипотентність рослинних клітин. Тотипотентність тваринних клітин раннього зародку. Соматична гібридизація, її значення для науки і практики. Індуктори злиття соматичних клітин. Гібридоми та вироблення ними моноклональних антитіл.

Поняття клону. Клонування рослин, його переваги та недоліки. Клонування тварин. Проблеми і морально-етичні аспекти можливого клонування людини.

Модуль II. Генетична інженерія рослин, тварин та мікроорганізмів

Змістовий модуль 3. Досягнення, перспективи і проблеми генетичної інженерії. Потенційна небезпека ГМО

Стовбурові клітини – найважливіше відкриття біології XXI ст.; їх значення для штучного вирощування *in vitro* тканин і органів. Стовбурові клітини і медицина.

Генетично модифіковані організми (ГМО) і генетично модифіковані харчові продукти (ГМХП). Ставлення до них у США, Канаді, Аргентині, ЄС, Польщі та Україні. США – лідер в галузі генетичної інженерії та біотехнології. ГМО як інтелектуальна власність. Патентування й ліцензування ГМО. Проблема потенційної небезпеки ГМО для людини й екосистем. ГМО як знаряддя політики і тиску.

Досягнення генетичної інженерії мікроорганізмів, рослин і тварин. Перспективи генетичної інженерії та її значення у вирішенні проблеми харчових ресурсів. ГМО в Україні. Недосконалість українського законодавства.

Генетична інженерія й біологічна зброя. Потенційна небезпека перенесення генів, що викликають захворювання на рак та інших генів, що зумовлюють комплексну стійкість до антибіотиків у бактерій.

3. Рекомендована література

Базова

1. Генетика: підручник/ А.В. Сиволоб, С.Р. Рушковський, С.С. Киряченко та ін.; за ред. А.В. Сиволоба. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. – 320 с.
2. Дягтерев Н.Д. Генная инженерия: спасение или гибель человечества? – СПб.: ИК «Невский проспект», 2002. – 128 с.
3. Инге-Вечтомов С.Г. Генетика с основами селекции: учебное пособие [для студентов биол. специальностей высших уч. заведений] – М.: Высш. шк., 1989. – 591 с.
4. Картель Н.А. Биотехнология: Методы и возможности. – Минск: Ураджай, 1989. – 142 с.
5. Краців Р.Й., Колотницький А.Г., Буцяк В.І. Генетична інженерія. – Львів, 2008. – 214 с.
6. Лищенко І. Д. Генетика з основами селекції.- К.: Вища школа, 1994. – 416 с.
7. Ніколайчук В.І., Горбатенко І.Ю. Генетична інженерія: підручник для студентів біол. спец. вищ. навч. закл. освіти. – Ужгород, 1999. – 188 с.
8. Россихин В.В. Биотехнология. – Харьков, 2005. – 288 с.
9. Тоцький В.М. Генетика: навч. посібник. – Одеса: Астропринт, 2008. – 710 с.
10. Щелкунов С.Н. Генетическая инженерия: Учеб.-справ.пособие. – 2-е изд., испр. и допол. – Новосибирск: Сиб. унив. изд-во, 2004. – 496 с.

Допоміжна

1. Бердышев Г.Д., Криворучко И.Ф. Генетика человека с основами медицинской генетики. - Киев: Вища школа, 1979. – 442 с.
2. Вакула В. Биотехнология: что это такое? – М.: Молодая гвардия, 1989. – 302 с.
3. Герасименко В.Г. Биотехнология. – К.: Высшая школа, 1989. – 343 с.
4. Гершензон С.М. Основы современной генетики. – Киев, 1983. – 503 с.
5. Уиллет Э. Генетика без тайн [пер. с англ. Алешкина Г.И.]; под ред. Алешкина Г.И. – М.: Эксмо, 2008. – 224 с.
6. Шевцов И.А. Популярно о генетике. - К.: Наукова думка, 1989. – 214 с.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання – залік.

5. Засоби діагностики успішності навчання – усне опитування теоретичного матеріалу, контрольні роботи, тестовий контроль.